

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΑΥΤΗΣ⁽¹⁾

§ 1.

Σοφός—Σοφιστής—Φιλόσοφος—Φιλοσοφία

Της φιλοσοφίας καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα τυγχάνουσιν ὅντας τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοίας ἐπιγεννήσικτα. Καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα, ἡ φιλοσοφία, ἔλαβε γένεσιν πολλῷ πρότερον ἢ τὸ ὄνομα· διύτι ἡ μὲν φιλοσοφία ἐπεφοίτησεν εἰς τὸν κόσμον ὃς ὅτου Ή α λῆσ σ δ Μιλήσιος χαίρειν ἐάπις τὰς μυθιλογικὰς κοσμογονίκες ἐπειράθη νὸς ἐρμηνεύσῃ τὴν γένεσιν καὶ σύστασιν τοῦ σύμπαντος ἐκ φυσικῆς αἰτίας, τὸ δ' ὄνομα ὃς μὲν τεχνικὸς δρός λαμβάνεται κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῶν χρύσων τοῦ Σωκράτους, τὴν δ' ἀρχὴν ἔχει κατά τινας οὐχὶ ἀσφαλῆ θεωρουμένην παράδοσιν ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου ἥδη⁽²⁾.

Πρῶτος δὲ Πυθαγόρας λέγεται ὀνομάστηκε φιλοσοφίαν καὶ ἐσυτὸν φιλόσοφον. Πρὸς τὸν Φιλιασίων τύραννον Λέοντα διαλεγόμενός ποτε καὶ θαυμασθεὶς ὑπὸ αὐτοῦ διέ τε τὴν ἀγγέλνοισαν καὶ τὴν περὶ τὸ λέγειν δεινότητα ἡρωτήθη, τίνα τέχνην ἐπαγγέλλεται· αὐτὸς δ' ἀπε-

(1) Zeller, Die Philosophie der Griechen I. Th. 5 Aufl. Leipzig 1892, σελ. 1 κ. ἐξ. Παγιών ἐν Ersch u. Gruber's Allgem. Encyclop. Sect. III, B. 24 σελ. 3 κ. ἐξ. Ueberwegs—Heinze, Grundris d. Gesch. d. Philos. I. Th. 9 Aufl. Berlin 1903 σελ. 2 κ. ἐξ. Friedrich Paulsen, Einleitung in die Philosophie 7 Aufl. Berlin 1901. σελ. 48 κ. ἐξ.

(2) Cicero, Disput. Tuscul. V, 3. Διογ. Λαζαρτ. Ηροσίρ. 712 καὶ II', α', 8.

χρίναστο δτι τέχνην μὲν οὐδεμίαν μετέρχεται, ἔστι δὲ φίλος τῆς σοφίας, ἥτοι φιλόσοφος· διότι σοφὸς μέν ἐστιν ὁ τὴν σοφίαν ἐπικυγγελλόμενος, ὁ κατ' ἀκρόστοις ψυχῆς ἀπηκριβωμένος, φιλόσοφος δὲ ὁ τὴν σοφίαν ἀσπαζόμενος. Καὶ σοφὸς μὲν μόνος ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ἀνθρώπων δὲ οὐδείς.

Θαυμάσσεις δ' Ἀλέων ἐπὶ τῇ καινότητι τοῦ ὄντος τὴν πρώτην τὸν Πυθαγόραν τίνει εἰσὶν οἱ φιλόσοφοι καὶ κατὰ τὴν διαφέρουσι τῶν ἀλλῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Πυθαγόρας ἀποκρινάμενος παρέβαλε τὸν ἀνθρώπινον βίον πρὸς πανήγυριν ἀγώνων, εἰς τὴν ἄλλοι μὲν μεταβαίνουσαν, ἵνα ἀγωνισθῶσι καὶ κτήσωνται τὴν ἐκ τῆς νίκης εὐφημίαν καὶ δόξαν, ἄλλοι δὲ κατ' ἐμπορίαν, οἱ δὲ βέλτιστοι ἔρχονται θεαταί, ὅπως ἴδωσι μετ' ἀταστικοῦ βλέμματος τί καὶ πῶς ἐκεῖ πάντα τελοῦνται. Οὕτως, εἶπεν, οἱ ἀνθρώποι ἐξ ἄλλου βίου καὶ ἄλλης φύσεως οἵνοι ἐκ πόλεώς τινος πρὸς πανήγυριν ἀποδεδημηκότες ἐσμέν πρὸς τὴν παρασκευὴν ζωῆν, ἐν ᾧ οἱ μὲν ἀνδραποδώδεις δόξης καὶ πλεονεξίας εἰσὶ θηραταί, οἱ δὲ βέλτιστοι τούτων ἀπάντων καταφρονήσαντες πρὸς τὴν μελέτην τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἀδιαλείπτως προσέχουσι. Τούτους ἐγὼ τοὺς τῆς ἀληθείας θηρατὰς καλῶ φίλους τῆς σοφίας, ἥτοι φιλοσόφους. "Ωσπερ δ' ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐλεύθερον καὶ εὐγενές μηνύει φρίνηις τὸ μὴ θηρᾶν δόξαν ἡ κέρδος, ἀλλ' ἀνιδιοτελῶς πάντα θεατὴκι, οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ πολλῷ πάντων προέχει τὸ ἔξετάζειν καὶ μανθάνειν τὴν τῶν ὄντων φύσιν.

Αἱ λέξεις λοιπὸν φιλόσοφος, φιλοσοφέω, φιλοσοφία εἰπὲ νεώτεραι τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως· οἱ δὲ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλίστρι ἐκαλοῦντο σοφοί, σοφισταί, καὶ ἀκριβέστερον φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι καὶ ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν σοφία. Ἄλλ' ὥσπερ τὸ ὄντος ποιός, σοφία, σοφιστής, οὕτω καὶ ὁ ὄρος φιλοσοφία ποιίλικς ἐσχεν ἐν τῇ Ἱλληνικῇ γλώσσῃ σημασίας καὶ διέφορον τὴν ἔκτασιν. Ήσαρ· Ὁμήρῳ ἡ τοῦ τέκτονος δεξιότης καλεῖται σοφίη (Ιλ. 1, 412), καὶ παρ· Ἡσίοδῳ ("Ἐργ. καὶ Ἡμ. 649) ὁ περὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὰς υγεῖς Ἑμπειρος λέγεται σοσοφισμένος. Ἐν τῷ Ψευδομηδείᾳ Μηρυίτη γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως «σοφὸς» ἐπὶ πάσης γνώσεως καὶ τέχνης:

Τὸν δ' οὔτ' ἀρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσον οὔτ' ἀροτῆρα
οὔτ' ἄλλως τι σοφόν. . . .

"Ενθα καὶ ὁ σκαπτῆρος καὶ ὁ ἀροτῆρος σοφὸς λέγεται. "

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὸν στίχον τοῦτον μνημονεύων ('ΙΙθ. Νικ. Ζ', 7.) λέγει «Τὴν δὲ σοφίαν ἐν τε ταῖς τέχναις τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν», καλοῦμεν π. χ. τὸν Φειδίαν λιθουργὸν σοφὸν καὶ τὸν Πολύκλειτον σοφὸν ἀνδριαντοποιόν, οὐδὲν διὸ τούτων ἄλλο σημαντεσσή ὅτι ἡ σοφία ἔστιν ἀρετὴ τέχνης.

Καὶ παρ' Ήροδότῳ σοφὸς λέγεται πᾶς ὁ ὑπερέχων τοῦ πλήθους κατὰ τική τέχνην ἢ δεξιότητα.

"Ωσπερ δὲ τὸ σοφὸς οὗτῳ καὶ τὸ συνωνύμως αὐτῷ λαμβανόμενον σοφίας σοφιστῆς πολυσήμαντόν ἐστι, σημαντὸν τὸν ἐπινοητικὸν ἄνδρα, τὸν συνετόν, τὸν περὶ τινα τέχνην ἐπιτίθειν, τὸν ίκκνὸν λέγειν τε καὶ πράττειν, τὸν σοφὸν καὶ φιλόσοφον.

Διὸ σοφισταὶ καλοῦνται ὑπὲρ μὲν τοῦ Λέσχου «διάλυμήτης παις τῆς δρυθοβούλου Θέμιδος, οὐδειδὲ ἔξενρειν ἐξ ἀμηχάνων πόρους, διὰ τὰ μέλλοντα γινώσκων καὶ προφητεύων Ηρομηθεύς⁽¹⁾», ὑπὲρ δὲ τοῦ Κροτίνου οὐ περὶ "Ομήρου καὶ Ησίοδου ποιητοί⁽²⁾".

Ακλειτὸν σοφιστὴν θρῆκαν ὁ Βένερι πέδης τὸν Ὁρφέα⁽³⁾. Σοφιστὴν λέγει δὲ Βένερι λιγιστὸν⁽⁴⁾ καὶ δὲ Σοφοκλῆς τὸν κιθαρῳδὸν⁽⁵⁾ καὶ Ηλάτων δικαιοδότην⁽⁶⁾ καὶ δικαιοδότην⁽⁷⁾. Καὶ παρὸτε Ηλάτων δικαιοδότην τοιαύτην ἔχει σημασίαν ἢ λέξις σοφιστῆς⁽⁸⁾.

Οὐ Ησύχιος δριθῶς παρατηρεῖ «τοὺς περὶ μουσικὴν διατριβοντας καὶ τοὺς μετὰ κιθάρων φιδωντας σοφιστὰς ἔλεγον»⁽⁹⁾. Ταῦτα περίπου λέγει καὶ ὁ Αθηναῖος.

Τὸ ὄντος λοιπὸν τοῦ σοφιστοῦ ὀπενέμετο τοῖς προφήταις, τοῖς ἐπινοητικοῖς καὶ πολυμηχάνοις ἄνδρασι, τοῖς ποιηταῖς, τοῖς μουσικοῖς.

Σοφοὺς καὶ σοφιστὰς ὀδιαφόρως καλεῖ δὲ Ηρόδοτος (Β', 49)

⁽¹⁾ Λίσχυλ. Ήρομ. στίχ. 62 καὶ 944.

⁽²⁾ Παρὰ Διογ. τῷ Διορτ. Ήροσίρ. 12.

⁽³⁾ Εἰν Ψήσιψ. στίχ. 924.

⁽⁴⁾ Σχολ. Βεν. εἰς Ηλ. θ. 410. Εὐστ. εἰς τὸν στίχ. σελ. 1023, 13.

⁽⁵⁾ Wagner Trag. Gr. Fрагм. I, 499, ἀριθ. 992.

⁽⁶⁾ Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 330 καὶ Σουίδας ἐν λέξει : σοφιστῆς.

⁽⁷⁾ Παρ' Ἀθηναῖον ΙΔ', 42. σελ. 648 Δ.

⁽⁸⁾ Ησθρ. Δ', 36. 9.

⁽⁹⁾ Εἰν λέξει.

τοὺς εἰσηγητὰς τῶν δργίων τοῦ Διονύσου Μελάμποδε καὶ τοὺς ἐπιγενομένους αὐτῷ.

Τὸ πόδε τοῦ αὐτοῦ (Α', 29) σοφισταὶ ὀνομάζονται πάντες οἱ κακὲ Σόλωνα σοφοὶ τῆς Ελλάδος καὶ ὁ φιλόσοφος Πυθαγόρας (Δ', 95).

Τοὺς ἐπτὰς σοφοὺς σοφιστὰς κακλοῦσιν ὁ Ἀρίσταρχος (¹), ὁ Ἰσοκράτης (²), κατὰ δὲ τὸ Μέγας ἐτυμολογικὸν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης (³). Ορθῶς δέρε λέγει ὁ Διογένης (⁴) «οἱ δὲ σοφοὶ καὶ σοφισταὶ ἀκαλοῦντο».

Ο Πλάτων ἐν Μένωνι (853) σοφιστὰς φάνεται ὀνομάζοντοὺς μαθηματικούς. Σοφιστὰς κακλοῦσι προσέτι καὶ τοὺς ἀρχαῖους φιλοσόφους, τοὺς ἀκριβέστερον φυσικοὺς ἢ φυσιολόγους ὀνομάζομένους, Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης (⁵), ὁ Θενιφῶν (⁶), ὁ Ἰσοκράτης (⁷), ὁ Ψευδοἴπποκράτης (⁸), Λίσγυνης ὁ Σωκρατικός (⁹). Ο δὲ Πλάτων ὀνομάζει αὐτοὺς σοφούς (¹⁰).

Απὸ δὲ τῆς δευτέρας πεντηκονταετηρίδος τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰώνος ἡ ἔννοια τοῦ σοφιστοῦ μεταβάλλεται στενομένη μὲν κακὲ τὴ θεωρητικὸν αὐτῆς περιεχόμενον, εὔρυνομένη δὲ κακὲ τὸ πρακτικόν, ἐν δὲ τῷ γένῳ αὐτῆς περιεχομένῳ ἐγκλείσουσα τὰ σπέρματα τῆς ὕπτερον εἰς ὄνειδος μεταπεσούσης σημασίας τοῦ σοφιστοῦ.

Αἵτιοι τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐγένοντο ἀνδρες καὶ αὐτοὶ ἄρ' ἔχοντων καὶ ὑπὸ τῶν δὲλλων Σοφισταὶ προσαγορευόμενοι, οἵτινες μετὰ τόλμης καὶ εὐφυίας ἀνέλαβον νὰ θεραπεύσωσι τὰς ὑπὸ τῆς πρωτίδαι τοῦ χρόνου δημιουργήθείσας ἀνάγκας τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς παιδεύσεως.

Ἡ μὲν τέως παίδευσις περιωρίζετο ἐν μὲν τῇ θερίᾳ εἰς τὴν ἐξέ-

(¹) Πλούτ. περὶ φιλαδελφίας 1.

(²) Ἰσοκρ. 15, 235.

(³) Ἀριστοτ. Ἀπ. 7. σελ. 1475, α, 31

(⁴) Προοίμ. 12.

(⁵) π. Σιμπλ. Φυσ. 32, 6.

(⁶) Ἀπομνημ. Α', 1, 11. Δ', 2, 1.

(⁷) 15, 268.

(⁸) Περὶ ἀρχ. ἴατρ. κεφ. 20.

(⁹) Αθην. Ε', 220.

(¹⁰) Πλάτ. Γοργ. 508 Α.

τασιν τῆς φύσεως, ἐν δὲ τῇ πρόξει εἰς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἡθικὰς παραδόσεις, νῦν δὲ δειχνύονται ταῦτα ἀνεπαρκῆ. Θεωρητικῶς μὲν ἐγεννήθη δυσπιστία πρὸς τὰς γενομένους ὑπὸ τῶν φιλοσόφων ἀποπείρας πρὸς ἐπιστημονικὴν ἔομνείν τοῦ κόσμου, πρακτικῶς δὲ ἡ μετὰ τὴν Ηερπικὴν γραμματικὴν προπονοῦσα καθολικὴ μόρφωσις καθίστη ἐπιτακτικωτέραν τὴν ἀνάγκην ιδιαιτέρας προποιείας πρὸς πολιτικὴν δρᾶσιν. Νῦν ἀποβάλλεται ἡ εὐλάβεια πρὸς τὸ παραδεδομένον καὶ δορυεται λιγόνοις ἡ ἀρχὴ τῆς προσωπικῆς ἀξίας. Νῦν δὲ "Ἑλληνού
δὲν δέχεται ὡς ἀληθέας, ἀν μὴ αὐτὸς δοκιμάσας εὑρῇ αὐτὸς ἀληθέας.
Ἡλεῖ να πρόττῃ πάντας ἐξ ίδιας γνώμης, νὰ χρησιμοποιῇ πάντας
ὑπὲρ ἔκυτος, νὰ γινώσκῃ πάντας καὶ περὶ παντός νὰ διαλέγηται καὶ
ἀποφασίζῃ. Καὶ συντόμως εἰπεῖν γεννάτοις νῦν ἡ ἀποίτησις μορφώ-
σεως ὑψηλοτέρας καὶ μεθοδικής, παραπειναζούσης τιὺς γένους πρὸς
τὸ πολιτικὸν τοῦ βίου στάδιον· ἡ δὲ μέγρι τοῦδε στοιχειώδης τῶν
νέων παίδευσις περιωρίζεται εἰς ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀρίθμησιν, μουσι-
κὴν καὶ γυμναστικὴν, τὴν δὲ περαιτέρω πρὸς πολιτικὰς πρόξεις ἀναγ-
καίαν μόρφωσιν κατελίμπανον εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἀποκηπτινὴν τὴν καθ'
ἡμέραν ἀναστροφὴν μετὰ οἰκείων καὶ γνωρίμων καὶ ἔξεχοντων ἐν τῇ πο-
λιτείᾳ ἀνδρῶν, τὴν καλουμένην μὲν σοφίαν, οὖσαν δὲ πολιτικὴν δεινό-
τηταν καὶ δραστήριον σύνεσιν ὥσπερ αἵρεσιν ἐκ διαδυγῆς διασφάμιμην.
Τὴν ἀτελής, ἐμπειρικὴν καὶ ἀμέθιδον ταύτην παίδευσιν τῶν νέων οἱ Σο-
φισταὶ πρῶτοι ἀνέλαβον νὰ βελτιώσωσι «δικαιωματικῆς μίξιαντες τέχναις
καὶ μεταγαγόντες τὴν ἀποκηπτινὴν ἀπὸ τῶν πράξεων ἐπὶ τοὺς λόγους», ὡς δρ-
θῶς λέγει ὁ *Πλούταρχος*⁽¹⁾. Ὡς ἐστιν οἱ Σοφισταὶ πρῶτοι κατέστηται
τὴν παίδευσιν ὀπὸς ἐμπειρικῆς καὶ ἀμεθίδου θεωρητικῆν καὶ μεθοδι-
κήν. Η διδασκαλία αὐτῶν παρεῖχεν ἀρκ νέον τι καὶ σπουδαῖον· οἱ
Σοφισταὶ ἦσαν ὅντος τοιοῦτοι, ἢτοι διαφωτισταὶ τῶν ἔκυτῶν χρόνων,
οἱ ἐγκυριοπατιδικοὶ τῆς Ἑλλάδος, κινητὸι Πανεπιστήμιοι. Περιερχό-
μενοι δὲ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον καὶ κηρύττοντες ἔκυτοὺς παίδευτάς
ἀνθρώπων καὶ διδασκάλους τῆς ἀρετῆς ἔπειθον τοὺς ἀρίστους καὶ
πλουσιωτότους νὰ γίνωνται μαθηταὶ αὐτῶν ἐπὶ μισθῷ ὑπεισχυούμενοι
ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ποιοῦσι τοὺς μαθητὰς ἴκανοὺς νὰ οι-

(1) Πλούτ. Ηερμιστ. καρ. 2.

κονομῶσιν ὡς ἀρισταὶ τὰ τοῦ οἶκου, καὶ δεξιὸὺς ἥπτορες καὶ ἄγέταις τοῦ δήμου.

Τὸ κήρυγμα αὐτῶν οὕτως γύδονίμει, ὅστε πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου οἱ Σοφισταὶ ἐθεωροῦντο ὡς θαυματτοί τινες; ἄνδρες καὶ οὐ μόνον εἰλκον πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς εὐφυεστάτους, τῶν νέων καὶ τοὺς πλουσιωτάτους, ἀλλ' ἐπεζήτουν τὴν ἀνκυροφόρην καὶ ὑψηλίνην αὐτῶν οἱ ἔξεχοντες ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄνδρες κατὰ τὴν πολιτικὸν ἀξίωμα, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσιν, οἷοι ἦσαν ὁ Ηερικλῆς, ὁ Κριζίς, ὁ Σωκράτης, ὁ Εὔριπίδης.

Οἱ νέοι διδάσκαλοι καίπερ πολλὰ τὸ κοινὸν πρὸς ἀλλήλους ἔγινες οἷον τὸ διδάσκειν ἐπὶ μισθῷ, τὸ ἀπὸ φυσικῶν μὲν καὶ μεταφυσικῶν ἔρευνῶν καὶ καθόλου ἀπὸ θεωρητικῶν ζητήσεων ἀπειροῦμμά τους εἶναι, περιορίζεοθαι δὲ μόνον εἰς πρακτικὰς καὶ ἀγρελίμονες δεξιότητας, τὸ ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ γνωστοῦ τῆς ἀληθείας, τὸ εἶναι πάντας ἐριστικούς, τὸ δισχολεῖσθαι περὶ ὁμηρικὴν τῶν τύπων καὶ οὐχὶ τῶν πραγμάτων, τὸ ἐλευθέρως κρίνειν πάντα, τὸ τὴν θυρητικὴν φυσικῶς ἔρμηνεύειν, τὸ κοινὸς περὶ δικαίου καὶ θεομητῶν δίξις ἔχειν ὅμως πάρα πάντα τὰ κοινὰ τούτα γνωρίσματα, τὰ διεκτικά γράμματα ἐπαρκῶς τὴν ἐν ἐνὶ δύναστι περίληψιν αὐτῶν, οἱ ἄνδρες οἵτινες ἦσαν διδάσκαλοι διαφόρων μαθημάτων καὶ διαφόρων φρονημάτων.

Ἡ διδασκαλία τῶν Σοφιστῶν δὲν εἶχεν ὀρισμένη ἥριξ, ἀλλ' ἐποικιλλε κατὰ τὸν Σοφιστὴν διδάσκαλον. Ὁ μὲν 'Τι πίστεις π. γ. ἐδίδασκε λογισμούς τε καὶ δοτρονομίαν καὶ γεωμετρίαν καὶ μουσικὴν καὶ ἀρχαιολογίαν καὶ πολλὰς ἄλλας τέχνας. Ὁ δὲ Πρωταγόρας ακτεργάνει τῶν μαθήσεων τούτων καὶ ἐκόμικεν ὅτι αὐτῆς πολὺ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους Σοφιστὰς ἡρμένος ἐδίδασκεν αεύθουλαν περὶ τε τῶν οἰκείων, διπλασία τις τὴν αὐτοῦ οἰκλαν διοικοῖ, καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως, διπλασία τῆς πόλεως δινατάτατος διπλασίαν καὶ πράττειν καὶ λέγειν⁽¹⁾, ἐπειδὴ καὶ περὶ πάλης καὶ ἀλλων τεχνῶν. '(2) δὲ Παραγίτεις ακτεργάνει τούτων, δισάκις ἤκουεν αὐτῶν ἐπαγγελλομένων ὅτι εἰσὶ διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς⁽²⁾, ὑπελάμβανε δὲ τὴν ταῦτα πειθεῖν τέχνην μᾶς τὴν πατεῖν μητέ.

⁽¹⁾ Πλάτ. Πρωτ. 318 Ε.

⁽²⁾ Πλάτ. Μέν. 95 Α.

στην⁽¹⁾. Ὁ δὲ Εὐθύνης καὶ ὁ Διονυσόδωρος ἐπηγγέλλοντο αὐτὸν τὸν διδάσκαλον τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς σοφατηγικῆς καὶ διπλομαχικῆς καὶ δικανικῆς⁽²⁾. Ὁ δὲ Εὔγεος, ὅτι διδάσκει τὴν ἀνθρωπίνην καὶ πολιτικὴν ἀρετὴν⁽³⁾. Ὁ δὲ Ηρόδικος περὶ μορμάτων δοῦλοτητος καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι τὰ ἔξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς σοφιστικῆς ἦσαν τὰ χρηματιστικά καὶ ἡ πολυτίμοσύνη.

Αλλὰ τὸ κενὸν καὶ ἐπικίνδυνον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν δὲν ἔβραδύναν γὰρ ακτανογίῶσι καὶ διαβοηθῶσιν. Οἱ μὲν πολλοὶ τὰς κατὰ τὸν Ηλεκτρονικούς πόλεμον συμφοράς τῶν Ἀθηναῖών καὶ τὴν ὑπὸ εἰδεχθεστάτην μορφὴν ἐκφρασταν ἔκλυσιν τῶν ἥμιν τὰ πεδίασκαν εἰς τὴν νέαν πολίδευσιν, οἱ δὲ ἐποδοντες μετὰ φιλοσοφικοῦ βλέμματος ἔξετάζοντες τὰς ἀρχὰς τῶν νέων τούτων διδασκάλων τῆς Ἑλλάδος εὑρισκον αὐτὰς ὄλεθρίκας καὶ ἀρδην ἀνατρεπούπτες τὴν τε θεωρίαν καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀνθρώπου· διότι αηρύττοντες οἱ Σοφιστοί τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀδύνατον τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ισχυριζόμενοι ὅτι ἀλήθευτα εστιν διαδεικτικὸν δοκῆ, δῆλος δὲ τὸ φαινόμενον μόνον, ἀνέτρεπον τὸν θεωρητικὸν βίον καὶ καθίστασκαν τὴν ἐπιστήμην ἀδύνατον. Λακτρέποντες δὲ τὸν θεωρητικὸν συνέχεον καὶ ἐτάρχεττον καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, οὖν στερρὸν καὶ ἀδιάσπειστον ἔρεισμά ἐστιν διαθέτειν. Λακτρέποντες δὲ τὸν θεωρητικὸν περόληψιν ἢ ἐπίνοιαν ἀνθρωπίνην, τὸν δὲ ἀνθρώπον οὐχὶ δημιουργημα, ἀλλὰ δημιουργὴν τοῦ θεῶν, τοὺς δὲ νόμους αὐθαιρέτους θεσμοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς ἰδεῖον ὄφελος τείσειν, δίκαιον δὲ τὸ συμφέρον τοῦ κρατοῦντος, πολιτικὸν δὲ ίδεῖδες τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν, αὐθεντίαν δὲ ἀπεριόριστον τὴν δύκησιν ἐνὸς ἐκάπτου, τὸν φυσικὸν δὲ καὶ τὸν ἥμικὸν κύριον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, διτις διὸ μὲν τῆς αἰσθήσεως καὶ νοήσεως αὐτοῦ γεννᾷ τὰ φαινόμενα, διὸ δὲ τῆς βουλήσεως τὸ ἥπη καὶ τοὺς νόμους, αὐτὸς δὲ οὗτε ἐν τῷ ἥμικῷ οὔτε ἐν τῷ φυσικῷ κύριῳ ὑπάρχει ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων δεδεμεμένος, ῥητορικὴν δὲ τὴν

(1) Ηλάτ. Φιληθ. 58 Α.

(2) Ηλάτ. Εύθ. 271 Κ. κ. ἐφ.

(3) Ηλάτ. Ἀπολ. 20 Β.

τέχνην τοῦ ἀποδεικνύαι τὸν ἥττῳ λόγον κρείττῳ, τὸ μέγκι μικρὸν καὶ τὸ μικρὸν μέγα, τὸ δίκκιον ἀδικον καὶ τὸ ἀδικον δίκκιον. Τῷ ἐπικινδύνῳ ποιότητι τῆς διδασκαλίας προσετίθεντο καὶ τρίτῳ τῶν γέων διδασκάλων ἔξωτερικοι ἐπίμεμπτοι, τὸ μεγάλουγον, τὸ ἐριστικόν, τὸ ἀποδημητικόν, τὸ φιλοχρήματον, τὸ ζηλούτυπον, τὸ θυρατικὸν μαθητῶν καὶ ἐπαίνων, ἡγελοίσι κομπορρημοσύνη, ἴδιωματα ὅλως ἀντίθετα πρὸς τὴν Θερμὴν καὶ εἰλικρινῆ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀφοσίωσιν τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Δημοκρίτου καὶ ἄλλων προγενεστέρων φιλοσόφων, πρὸς τὴν ἀξιάγαστον μετριορρημοσύνην τοῦ Σωκράτους, πρὸς τὴν εὐγενῆ ὑπερηφενίαν τοῦ Πλάτωνος. Τῶν ἐλευθερώτων δὲ τούτων δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οὐδὲ κατέβησαν καὶ σπουδαιότατοι τῶν Σοφιστῶν.

'Ἐπειδὴ τὴν διδασκαλίαν αὗτῶν παρείχουντο οἱ Σορτιταῖς ἢντι χρημάτων, δ. Σοφιστὴς προσέλαβε τὴν ἐποιημένην την̄ χρηματιστοῦ ἀντιθέτως πρὸς τὸν φιλόσοφον, ὅστις πάγι ὁ, τι γινότας ἐγκλίνει διδαγμα παρέχεται δωρεὰν πρὸς πάντας, διὸ γνῷ εὔρυχ ἡντεῖ⁽¹⁾). Δι' ἓ παρὸς Ξενοφῶντι⁽²⁾ λέγει πρὸς τὸν Ἀντιφῶντα οἱ Σορτιταῖς ἵνα τοὺς τὴν σοφίαν τῷ βουλομένῳ ἀντὶ ἀργυροῦ πωλοῦντας πορηταὶ ἀποκαλῶσιν. Χρηματιστὴν δρίζει τὸν Σοφιστὴν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης⁽³⁾.

'Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παρεῖλαντες τὴν σοφιστικὴν πρὸς τὴν ἔκυτῶν φιλοσοφίκην εὑρισκον ἵνα οὐ περὶ την̄ Σοφιστοῦ ἥτο δοξοσοφία, ἡ ῥητορικὴ αὐτῶν ἐριτικὴ παιδῶν ἔχειτε τὴν σύγχυσιν τοῦ συνδιαλεγομένου καὶ ὑπηρετοῦντο ἐξ ἕστη τῷ τε ψεύδει καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἐπηγγέλλουντο ἵνα διδάσκουσιν οὐδὲ κατέβησαντο, ὅτι ἦσαν πονηροὶ περὶ κάτιον τοῖς, τοῖς πρᾶγμα, οὖν ἐλεγον ἔκυτοὺς διδασκάλους, ἵνα ὄντεισται τέλοντας ἔπιχείρουν ν' ἀντιλέγωσι τοῖς ἐπιστήμονι, ἵνα παρεπείσουν διέκαντος νέοις, ὅτι ἦσαν πάντας πάντων αὐτοὶ παριστάται μὴ ὄντες, ἵνα η σοφιστικὴ ἥτο κολακεῖα καὶ εἶγε πρὸς τὴν οὐρανοθετικὴν ὡς η κομμωτικὴ πρὸς τὴν γυμναστικὴν—ῶρίζον προσέτι τὸν Σορτιτὴν Κριμισθον θηρευτὴν γέων καὶ πλουσίων, ἐμποροὺς περὶ τὰ τῆς φυγῆς μα-

(1) Εὐνοφ. Ἀπομν. Α, 6, 13. Κυνηγ. κεφ. 13.

(2) Ἀπομν. Α, 6, 13.

(3) Σορ. Ἐλέγχ. κεφ. 1. σελ. 161, α, 21.

Οήματα, κάπηλον περὶ τὰ αὐτὰ ταῦτα, αὐτοπόλην περὶ τὰ μαθήματα, ἀιθλητὴν τῆς ἐριστικῆς τέχνης, γόητα καὶ θαυματοποιόν καὶ ἀπατητικὴν τέχνην ἔχοντα καὶ καθόλου αὖτος θαυμαστὸν ἄνδρα καὶ κατιδεῖν παγχάλεπον⁽¹⁾.

Διὸ ταῦτα ἐπιτιμητικῶτα τὸ Σωκράτης ἀποτείνεται πρὸς τὸν Ἰπποκράτην, ἐκδηλώσαντα ἐπιθυμίαν νὸς μαθητεύση παρὸ τῷ Πρωτογένερῳ, οὐαζόντοι καὶ αὐτὸς σοφιστής, λέγων «Σὺ δὲ πρὸς Θεῶν οὐκ ἂν αἰσχύνοιο εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐτὸν Σοφιστὴν παρέχων;» καὶ μετὰ φρίκης αὐτὸν ἐρωτᾷ «Οἰσθα οὐν ὃ μέλλεις νῦν πράττειν οὐσα λατθάνει; Τοῦ πέρι; ἀποκρίνεται ὁ Ἰπποκράτης, δια μέλλεις, λέγει, τὴν ψυχὴν τὴν σαντοῦ παρασχεῖν θεραπεῦσαι ἄνδρι, ὡς φῆς, σοφιστῇ⁽²⁾.

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἰπποκράτης ἐδύνατο νὸς λέγῃ (15, 235) πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ «Σύλλων μὲν τῶν ἑπτὰ σοφιστῶν ἐκλήθη καὶ ταύτην ἔσχε τὴν ἐπωνυμίαν τὴν νῦν ἀτιμαζομένην καὶ κριομένην παρ' ἡμῖν.

Ἐν τῇ ὀνειδιστικῇ ταύτῃ τοῦ ὀνόματος ἐκδογῇ ὀνομάζει τὸν Σωκράτην ὁ Λίσχύντης σοφιστὴν «Σωκράτην μὲν τὸν σοφιστὴν ἀπεκτείνετε, διὶ Κριτίσιν ἐφάνη πεπαιδευκός, ἐνος τῶν τριάκοντα τῶν τὸν δῆμον καταλυσάντων»⁽³⁾.

Εἰ καὶ οἱ Σοφιστοὶ τοιοῦτον ὄνειδος περιῆψκαν τῷ ὀνόματι, δημος ὀνομάζονται παρὸ τῷ Ξενοφῶντι καὶ τῷ Ηλάτωνι σοφοῖ⁽⁴⁾. Τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὀνομάζεται νῦν μὲν πορφύρης, νῦν δὲ σοφιστῆς⁽⁵⁾. Άλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ μὲν σοφιστῆς κατταὶ εἰς ψύγον, τὸ δὲ σοφὸς εἰς ἔπαινον ηἱ εἰρωνικῶς. Ήπειδὴ δὲ οἱ Σοφιστοὶ περὶ τὸ λέγειν ίδιως ἡσχολοῦντο καὶ πρὸ πάντων λέγειν Ισανοὺς ἐπηγγέλλοντο διὶ ποι-

(1) Ἀριστ. Μετὰ τὰ Φυσικά Β. 2. σελ. 1004, 6, 17 καρ. Περὶ σορ. ἐλέγγη, καρ. 1 σελ. 161, α. 21. Ηλάτη. Σοφ. 231 Δ. κ. ἐφ. 233 Α. κ. ἐφ. 235 Α. 264 Κ. κ. ἐφ. Μέν. 96 Δ. Γοργ. 463—465 Δ. Περβλ. καὶ Ξενοφ. Κυνικ. XIII.

(2) Ηλάτη. Πρωτ. 312 Α. κ. ἐφ.

(3) Κ. Τηρ. 169.

(4) Ξενοφ. Ἀπομν. Β. 1, 21. Σορπ. Δ. 62. Ηλάτη. Ἀπολ. 20 Α.Δ. Ερ.ξ. 397 Δ. Ἀξιο. 366 c. Πρωτ. 337 c.

(5) Ηλάτη. Πρωτ. 312 Β. 338 c. 341 Δ.

οὓσι τοὺς μαθητὰς αὐτῶν, Σοφισταὶ ὀνομάζονται μετὸ τοῦτο νί ἄντορες καὶ οἱ τῆς ῥητορικῆς διδάσκαλοι. Καθόλου δὲ τρίς τινὲς συμμαχίνει σοφιστὴς παρὰ τοῖς παλαιοῖς, τὸν φιλόσοφον, τὸν σοφιζόμενον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ὁρθοδοδιδάσκαλον (¹).

Τὸ δῆμος φιλοσοφεῖ ἐμφαγίζεται κατὰ πρῶτον παρὰ τῷ Ἡρόδοτῷ (Α', 302) κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς συναντήσεως τοῦ Κροίσου καὶ τοῦ Σολωνοῦ, οὐχὶ ὡς τεχνικὸς ὄρος, ὅλλα σημαντικούς τὴν ἔρεσιν πρὸς γνῶσιν καθόλου. Ὁ Ἡρόδοτος παρίστησι τὸν Κροίσον προσκυνούντας τὸν Σολωναῖον ὕδε· «Ἐεἶνε Ἀθηναῖε, παρ' ἡμέρας γάρ περὶ σέο λόγος ἀπίκται πολλὸς καὶ σοφίης εἴνεκεν τῆς τῆς καὶ πλέοντος, ὃς φιλοσοφέων γῆν πολλὴν θεωρήσει εἴνεκεν ἀπελίγοντας.».

Φανερὸν ὅτι τὸ φιλοσοφεῖν ἐνταῦθι οὐ πότε τοῦ οἰδεισμής εἴνεκεν ἐπεξηγούμενον δῆλον ὅτι ὁ Σόλων τὰς περιπλείκες αὐτοῦ ἐπωνεῖται οὐχὶ χάριν ἐμπορίας ἢ ὅλου προκτικοῦ σκοποῦ, ὅλλα ἵνα γνωρίσῃ τὴν φύσιν τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἐν γῆτες οἰκούντων σύνθρωπων.

Ο δὲ Θουκυδίδης (Β', 40) παρίστησι τὸν Ηερεικὸν ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ λέγοντα «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἀγεν μαλακίας», ἔνθι τὸ φιλοσοφοῦμεν σημαίνει ὑγιεῖται μεν νὸς ζητῶμεν καὶ μανθάνομεν τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων χωρὶς δι' αὐτὸν ἀποβάλλομεν τὴν πρακτικὴν ἡμῶν δύναμιν.

Φιλοσοφεῖν δέρα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ηερεικοῦδίδου σημαίνει πᾶσαν ῥοπὴν καὶ τάσιν πρὸς γνῶσιν καὶ ἀνάπτυξιν, τὴν νῦν καλούμενην γενικὴν μόρφωσιν, φιλόσοφος δὲ νομίζεται ἡ μετειληφώς παιδείας διαφόρου καὶ περιπτῆς, ἥτις λεπτῆς καὶ ἔξι-ρέτου. Στενωτέραν σημαίνει φάνεται λαβὸν κατὰ πρῶτον τὸ θεωρεῖ φιλοσοφίας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σοφιστῶν, ἔτε πόνησις κατέστη τὸν ἀπαιτήται πλὴν τοῦ νεομισμένου τρόπου τῆς παιδεύσεως καὶ τὴν ἀμεθόδου ἀσκήσεως περὶ τὸν πρακτικὸν βίον, γνῶσις εἰρητέρη, διὰ διδασκαλίας. Ιδιαιτέρας καὶ μεθοδικὴ πραγματικότητα, φιλοσοφίαν λέγοντες νοοῦσι νῦν τοιαύτην περὶ τὰ νοητὰ πράγματα ἡγεμόνα, ἥτις δὲν γίνεται παρέργως πρὸς εὐάρεστον τοῦ γρήγορης διεργαγῆν.

(¹) Θεοκλήτου Χ Μηνοπούλου 'Ἀρχιμανδρίτου, νῦν δὲ Μαργαρίτου 'Αθηνῶν Πραγματεία Περὶ Σοφιστῶν σελ. 12.

άλλ' ἀπειττούσι αὐτοτελῶς καὶ θεωρεῖται ὡς ὑπόθεσις ἴδιαιτέρως καὶ συναρπάξεις ἐνεργείας. Τὸ δὲ δριώς δριώς τῆς ἐννοίας ταύτης δὲν περιορίζονται ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ἐπιστήμῃ ακτὸν τὴν νῦν τῆς φιλοσοφίας ἐκδοχήν, οὐδὲν τῇ ἐπιστήμῃ ακθόλου, ἃς εὐχρηστότεροι ὄνοματάκι τὸν ὑπῆρχον ἀλλασσοῦν. Φιλοσοφεῖν δῆλον ὅτι σημαίνει διπλάνης, τὸ μελετῶν καὶ οἰκανόποτε θεωρητικὴν ἐνέργειαν ἀπειτεῖν. Οὕτω π. γ. περὶ Σενοφῶντι (¹) ὁ Εὐθύδημος μελετῶν συγγραφὴς ποιήτων καὶ σοφιστῶν φρονεῖ ὅτι φιλοσοφεῖν. Καὶ ἐν τῷ Συμποσίῳ (1, 5) ἐπὶ ὄμοικς ἐννοίας καλεῖται ἔκυτὸν ὁ Σωκράτης αιθτουργὸν τῆς φιλοσοφίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Καλλίκρατον, ὃστις ἐδιδάχθη τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τῶν Σοφιστῶν. Φιλοσοφεῖν ὁ Σωκράτης καλεῖται τὸ ἔξετά-
ζειν ἔκυτὸν καὶ τοὺς ἀλλους. 'Αποστολὴν τοῦ βίου μου ὑπέλαβον,
λέγει Ἀπολ. 24 Ιδ., αφιλοσοφοῦντά με δεῖν ζῆν καὶ εξετάζοντα δμαν-
τὸν καὶ τοὺς ἄλλους». Καὶ ἐν Κύρου παιδείᾳ (5', 1, 41) φιλοσυφεῖν
λέγεται καθόλου τὸ φροντίζειν, σκέπτεσθαι, μελετεῖν. Τὴν αὐτὴν
χρῆσιν εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ Ἰσοκράτῃ, κακλοῦντι τὴν ἴδιαν
ἀσχολίαν απεριτούσιον λόγους φιλοσοφίαν ἢ καὶ ἀπλῶς «φιλοσοψίαν»
καὶ «φιλοσοφεῖν» (²). Οἱ δὲ φιλόσοφοι ακτὸν τὴν στενιωτέραν τοῦ ὄντο-
ματος ἔννοιαν καλοῦνται μέχρι τῶν χρύνων τοῦ Σωκράτους, ὡς εἴπο-
μεν ἥδη, πορφολῆται καὶ ἀκοιβέστερον φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι.

Παρὰ τῷ Πλάτωνι πρώτῳ γίνεται χρῆσις τοῦ δρου ἀκριβε-
στέρως. Η μὲν σοφία ἐστὶ ακτὸν τῶν Πλάτωνος ταύτην τῇ ἐπιστήμῃ,
ἡ δὲ φιλοσοφίας κτῆσις ἐπιστήμης (³). Καὶ ἡ μὲν ἐπιστήμη ἐστὶ
γνῶσις τῶν ὄντως ὄντων, τῶν ἰδεῶν, ἡ δὲ δόξα τῶν γιγνομένων καὶ
μεταβολομένων, τῶν αἰσθητῶν. Ἡ οὖν φιλοσόφους διέξει δι Πλά-
των τοὺς αἵπειδες ἔκπατον τὸ διαπαξιμένον τοὺς διηναμένους ἔφε-
πεσθαι τοῦ δει κατὰ ταῦτα ὀπούτως ἔχοντος. Φιλόσοφους δροὶ καλεῖται
ὁ Πλάτων τὸν ἐν τε τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ πράξει αὐτοῦ καταστοχα-
ζόμενον τῆς ἀναλλοιώτου καὶ δει ὀπούτως ἔχοντος οὐσίας καὶ οὐχ
τῶν φυκινομένων, τῶν ἐν ἀδιαλείπτῳ ῥυτῇ διατελούντων. Ἐπειδὴ δὲ

(¹) Ἀπομν. Δ, 1, 1, 8, 10, 23.

(²) Ἰσοκρ. Ηλυνῆ, 10, 6, Ηλυνᾶ, 9, 11, 19, Ηερὶ ἄντιδ. 181 -- 186,
271 -- 285, κ. ἀλ.

(³) Πλάτ. Εύθ. 288 Δ.

έν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ μόνον ρέοντα καὶ δεῖ μεταβολής μενος φαινόμενος ὑπάρχουσιν, αἱ δὲ ἀμετάβληται καὶ ὄντες οὐκέτι καὶ δεῖ ωσαύτως ἔχουσαι οὖσαι εὑρίσκονται κατ' ὀνάγκην ἐν ἡλιῳ τινὶ κόσμῳ νοητῷ, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ίδεῶν, διὸ τοῦτο φιλοσοφίκες ἐστὶν ἔξαρσις τοῦ νοῦ εἰς τὸ δυτικόν ὅν, εἰς τὴν ἐπιστημονικήν γνῶσιν καὶ τὴν ἡμετέρην παρόστασιν τῆς ίδεας. Ἀλλὰ καὶ πιρὰ Πλάτωνος ἡπειρῷ ἡ λέξις ἐπ' εὔρυτέρας ἐννοίας, καθο' ἣν ἡ γεωμετρίκη καὶ ἡλικη θεωρία καὶ ἐνέργειαι καλοῦνται φιλοσοφίαι (¹).

Ἀκριβέστερον δρίζει τὴν φιλοσοφίαν ὁ Ἀριστοτέλης ἡπικλείων αὐτῇς τὴν πρακτικήν ἐνέργειαν, ὅλλα καὶ αὐτής τακτικέσσι μεταξὺ εύρυτέρας καὶ στενωτέρας ἐκδογῆς τῆς φιλοσοφίας. Καὶ οὐκέτι μὲν τὴν εύρυτέραν ἔννοιαν φιλοσοφίαν καλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης πιστὴν ἐπιστημονικήν ἐξέτασιν καὶ γνῶσιν καθίσλων καὶ περιληψίαν ἐν αὐτῇ τὴν μαθηματικήν, τὴν φυσικήν, τὴν ἡμετέρην καὶ τὴν πολιτικήν. Κατὰ δὲ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν φιλοσοφίαν ἀναφέζει τὴν ἐπιστήμην, τὴν μὴ ἔχουσαν πρὸ διφθοράμδιν ὄρισμάν τινὲς ἡπικλεμονικὸν κλάδον, ὅλλα' ἐξετάζουσαν αὐτὸ δῆ μὴ ἡ τὴν τῶν παιδίων ἀρχῶν καὶ αἰτῶν θεωρητικήν, τὴν πραγματευμένην ιδίως περὶ τῆς Οὐλῆς, τοῦ εἶδους, τῆς κινητικῆς καὶ τῆς τελικῆς κίτικῆς τῶν ὕστων. Καλεῖ δ' αὐτήν «πρώτην φιλοσοφίαν». Τὸς δὲ εἰδικές ἐπιστῆμας ἀναμέζει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρώτην φιλοσοφίαν οὐκ μέρει ἐπιστήμασι². Φιλοσοφίας δὲ κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης τὸ μὲν φιλοσοφικὸς ἐπιστήμας, (τὴν μαθηματικὴν π. χ. καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν θεολογικὴν καλεῖ αγροὶ θεωρητικὲς φιλοσοφίας) τὸ δὲ τρόπους τοῦ φιλοσοφεῖν, φιλοσοφικὴ σπουδὴν.

Ἐν Α'. τῶν Μετὰ τὰ Φυσικά βιβλίων διαλαβὼν περὶ τῶν ἡρμηνειῶν φιλοσοφημάτων ἐπιφέρει «Μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία».

Μόλις δὲ διὸ τούτων ἐγένετο ἀρχὴ πρὸς ἀκριβέστερην ἡρμηνείαν τῆς ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐγκαταλιμπόντες πάλιν ἐν ταῖς μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην φιλοσοφικῆς σχολαῖς, ἐν αἷς ἡ φιλοσοφία δρίζεται τὸ μὲν μονομερῶς καὶ πρακτικῶς ὡς ἀσκητική τῆς αὐγῆς,

(¹) Πλάτ. Θεοί. 143 Δ. Γοργ. 484 Σ. 485 Δ. χ. Ιδ. Πρωτ. 335 Δ. Δύσ. 213 Δ. Πρβλ. Μενέ. ἐν ἀργῇ.

ώς ὅργανον πρὸς εὐδαιμονίαν, ώς βιοσοφία, τὸ δὲ δλίγον διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν καὶ συγχεῖται μάλιστα πρὸς τὴν πολυμάθειαν. Εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην συνήργησαν ἔνθεν μὲν ἡ πρὸς πολυμάθειαν τάσις τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς καὶ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς περιόδου, ἔνθεν δὲ ἡ Στωϊκὴ σχολὴ καὶ μάλιστα ἐξ ὅτου δὲ Χρύσιππος σύμπεριελαχεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ζητήσεων καὶ κλάδους, οἵοι εἰσιν ἡ γραμματική, ἡ μουσική καὶ ἄλλαι τοιοῦται.

(1) Οἱ Στωϊκοὶ ὥριζον τὴν μὲν σοφίαν ἐπιστήμην θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνων προγμάτων, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἀποκηρυκτέχνης, καὶ δὴ τῆς ἀνωτάτης τέχνης, τῆς ἀρετῆς. Λί γενικώτεραι δὲ κακτ' αὐτοὺς ὀρετοί εἰσι τρεῖς, φυσική, ἡθική καὶ λογική· δι' ἣν αετίαν καὶ τριμερής ἐστιν ἡ φιλοσοφία, ἡς τὸ μὲν φυσικόν, τὸ δὲ ἡθικόν, τὸ δὲ λογικόν (¹).

Κατὰ δὲ τὸν Σενέκαν (²), φιλοσοφία ἐστὶν sapientiae amor et affectatio (ὅπερ οὐχὶ διάφορον τοῦ Πλατωνικοῦ: τὸν φιλόσοφον αφεὶς φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι) καὶ philosophia studium virtutis est, sed per ipsam virtutem.

Οἱ δρισμοὶ οὗτοι τῆς φιλοσοφίας αἴροντες τὰς ὄρια, τὰ χωρίζοντα τὴν τοῦ Πλάτωνος ἰδεολογίαν καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν πρώτην φιλοσοφίαν ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς ἐπιστήμης κλάδων, συμπεριλαμβάνοντες δὲ σύμπαντα τὸν θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν βίον ἔμελλον κακτὸν ἀνάγκην νὰ καταστήσωσι δυσκολῆς τὸν ἀκριβέστερον καθηριερὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς φιλοσοφίας. Βέβη ὅτου μάλιστα ἐπῆλθεν ἡ τῆς ἐπιστήμης μετὰ τῆς μυθολογίας καὶ τῆς θεολογικῆς ποιήσεως ἀνάμειξις, δι' ἓν τὰς ὄριας τῶν κλάδων τούτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀείποτε μετεκινοῦντο, ἀπώλεσεν ἡ ἔννοια τῆς φιλοσοφίας πάντ' ἀκριβῆ ὄρισμόν. Ήγετεύσθεν καὶ ὁ Στράβων τὴν γεωγραφίαν ὀνομάζει οὐσιῶδες μέρος τῆς φιλοσοφίας· διότι ὑπόθεσις αὐτῆς θεωρεῖται καὶ ἡ πολυμάθεια.

'Ο δὲ «Ἐπί πάντας οὐρανούς ἔλεγε τὴν φιλοσοφίαν ἐνέργειαν εἶναι λόγοις καὶ διαλογισμοῖς τὸν εὐδαιμονα βίον περιποιοῦσαν» (³).

(¹) Πλατ. π. τῶν Ἀράσκ. τοῖς φιλόσοφ. προοίμ.

(²) Σενέκα, Epist. 89, 3. 7.

(³) Σέξτ. Ημ. περ. πρὸς ἡθικοὺς 169.

‘Αφ’ οὖ δὲ οἱ νέοι Πλατωνικοὶ τὸν μὲν Λῖνον καὶ τὸν Ὀρφέα θεωροῦσιν ὡς τοὺς ἀρχαιοτάτους φιλοσόφους, τοὺς δὲ Χαλδαϊκοὺς χρησμούς, ὡς τὴν πηγὴν τῆς ὑψίστης σοφίας, τὰ δὲ μυστήρια καὶ τὴν ἀσκησιν καὶ τὰς θεουργικὰς δεισιδαιμονίας τῆς ἐκυτῶν σχολῆς, ὡς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν, δέν πρέπει γὰς φανῆ ἡμῖν παρόδιον, ὅτι χριστικοὶ θεολόγοι τῷ αὐτῷ δικαίῳ χρώμενοι ἔξύμνουν τὸν μοναχικὸν βίον ὡς τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν καὶ ὅτι εἰς τὰς παντοειδεῖς τάξεις, τῶν μοναχῶν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς βοσκοὺς ἀπένεμον τὸ ὄνομα, δι’ οὗ ὁ Πλατωνικὸς ὁ Ἀριστοτέλης ὡνόμαζον τὴν ὑψίστην τῆς δικυνίας ἐνέργειαν. Ὁ Σωζόμενος διηγούμενος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ περὶ τῶν βοσκῶν τούτων ἐπιλέγει· «καὶ οἱ μὲν ἄδει ἀγιλοπόφουν». Ὁ χριστιανισμὸς καλεῖται φιλοσοφία. (1) Εὐτέβιος (1) περὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας τὸν λόγον πανοίμενος λέγει· «ἡ καθ’ ἡμᾶς φιλοσοφία». Καὶ ὑπὸ τοῦ Φίλωνος ἡ τῶν Ἱεσαίων καὶ τῶν Θεραπευτῶν θεολογία καὶ ἡ ἀληγορικὴ αὐτῶν ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς χαρακτηρίζεται ὡς «φιλοσοφία» καὶ «πάτριος φιλοσοφία».

Ἐν τῇ περιόδῳ τοῦ μέσου αἰώνος μέχρι τῶν νεωτέρων γράμμων οἱ φιλοσοφοῦντες ἐποιοῦντο χρῆσιν τῶν εἰρημένων διορισμῶν· Ιδίας ἐπὶ τοῖς ἔχνεσι τοῦ Ἀριστοτέλους βαίνοντες ἐθεώρουν τὴν φιλοσοφίαν ὡς τὴν ἐνότητα πασῶν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, πρὸ πάντων δὲ τῆς φιλοσοφίας μέρη ἐθεωροῦντο ἡ λογική, ἡ ἀθηναϊκή καὶ ἡ φυσική.

Ἡ ἐννοιώς τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐνότητος τῶν ἐπὶ γέρους ἀπιστημόνων διετηρήθη καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις γράμμοις.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο μεγάλων διευθύνσεων τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ὁ Ἀγγλος Φραγκίσκος Βάκον τῆς ἀμπελικῆς καὶ ἡ Γαλάτης Ρενάτος Καρτέσιος τῆς δρυθολογικῆς ἀντιληφθεῖνονται τῆς φιλοσοφίας, ὡς τῆς περιλήψεως πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Η δὲ ἀντίληψις αὕτη διαχρένει καὶ μετὰ ταῦτα ἀμετάβλητης κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐκατέρου τῶν φιλοσοφικῶν τούτων ανταγωνότων.

Ο δὲ Οὐδέλφιος δ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Λείβνιτίου εἰς συγκεκίνηστην διαρθρώσας διακρίνει ἴστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν γνῶσιν καὶ

(1) Ἔκκλ. ἱστορ. IV, 267.

όριζει τὴν μὲν ἴστορίαν ὡς γνῶσιν τῶν ὅντων ἢ γιγνομένων, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ὡς γνῶσιν τοῦ λόγου τῶν ὅντων καὶ γιγνομένων, ἐξ οὐ καταροεῖται διατὰ ταῦτα ὑπάρχουσιν ἢ γίγνονται, ἢ καὶ ὡς ἐπιστήμην τῶν δυνατῶν, καθ' ὃσον δύνανται νὰ ὑπάρχωσι (scientia possibilium quatenus esse possunt). Ιστορικὴν γνῶσιν κέχτηται, λέγει ὁ Οὐδόλφος, ὁ γιγνώσκων ὅτι τὸ ὄδωρ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποτοκροῦ ἔτει πρὸς τὰ κάτω, φιλοσοφικὴν δὲ ὁ ἐπιστάμενος ὅτι τοῦτο συρβίζει διὰ τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν πίεσιν, ἣν ἀσκοῦσι τὸ ἄνω μέρικ τοῦ ὄδωτος ἐπὶ τὰ κάτω.

Τὰ δὲ κύρια τῆς φιλοσοφίας μέρη εἰσὶ κατ' αὐτὸν ἢ φυσικὴ θεολογία, ἢ ψυχολογία, ἢ φυσική, ἢ λογική, ἢ πρακτικὴ φιλοσοφία καὶ τεχνολογία. Ταῦταις προστίθησιν ἔτι τὴν ὄντολογίαν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῶν κοινῶν διηρευμάν πάντων τῶν ὄντων.

Ο τοῦ Οὐδολφίου ὄρισμὸς τῆς φιλοσοφίας ἀναφερόμενος καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸν λόγον καὶ τὰς αἰτίας, δι' ἣς τὰ ὄντα καὶ τὰ γιγνόμενα καθίστανται δυνατά, οὐδόλως διαφέρει τοῦ Πλατωνικοῦ καὶ Ἀριστοτελικοῦ. Δὲν περιορίζει μὲν τὴν φιλοσοφίαν ἐν ταῖς πρώταις αἰτίαις καὶ ἐπομένως ἢ ἔννοια τῆς φιλοσοφίας ἐστὶ παρ' αὐτῷ εὑρυτέρα, ὅλῃ ὥσπερ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει ἡ φιλοσοφία ἐν εὑρυτέρᾳ ἐκδοχῇ λαμβάνεται ταῦτοσήμαντος πρὸς τὴν ἐπιστήμην καθίσλου, οὗτῳ καὶ παρὰ τῷ Οὐδολφίῳ δὲν χωρίζονται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας οἱ θετικοὶ ἐπιστήμαι καὶ μάλιστα ἡ μαθηματική.

Ο κάντιος δικρίνει τὴν γνῶσιν κατὰ τὴν μορφὴν αὐτῆς τριγῶς, εἰς cognitio ex datis, ἢτοι λογορικήν, καὶ cognitio ex principiis, ἢτοι λογικήν, ταῦτην δὲ πάλιν γιορίζει εἰς μαθηματικήν καὶ φιλοσοφικήν. Μαθηματικὴν μὲν οὐκεῖ τὴν ἐκ τῆς κατακτησίης ἔννοιαν λογικὴν γνῶσιν, φιλοσοφικὴν δὲ τὴν ἐξ ἔννοιῶν καὶ ἐκπονήσεων λογικὴν γνῶσιν, φιλοσοφικὴν δὲ τὴν ἐξ επιστήμης καὶ τὴν κοσμοκοίτην ἡ πᾶσαν γνῶσιν ἐπὶ τοὺς οὐσιώδεις σκοποὺς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἀναφέρουσα.

Ο Φίλος καὶ ὁ Σελλίγγιος προωδιποίησαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βιγέλου, ὁ μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ δὲ κατὰ τὴν ὄλην. Ορίζει δὲ ὁ "Βιγέλος τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἐπιστήμην τοῦ ἀπο-

λύτου ὑπὸ τὴν μορφὴν διαλεκτικῆς ἀναπτύξεως ἢ ὡς ἐπιστήμην τοῦ ἔαυτὸν νοοῦντος λόγου.

Ο "Ἐρβαρτος ὄριζει τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἐπεξεργασίαν τῶν ἔννοιῶν, τὴν δ' ἐπεξεργασίαν ταύτην νοεῖ ὁ "Ἐρβαρτος τὸ μὲν ὡς διαστάσφιαν, τὸ δὲ ὡς διόρθωσιν, τὸ δὲ ὡς συμπλήρωσιν τῶν ἔννοιῶν διὸ διορισμῶν σχέσιος, θεν καὶ τὸ κύριο τῆς φιλοσοφίας μέρη εἰσὶ κατ' αὐτὸν τρία: ἡ λογική, ἡ μεταφυσική καὶ ἡ φιλοσοφία. Τὰς περιλαμβάνει τὴν ἡθικὴν καὶ τὴν κακολογίαν.

Ἐκ τῶν γεωτάτων τῆς Ἀερμανίας φιλοσόφων ὁ μὲν καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου II καὶ οἱ οἴοις (Paulsen) δρίζει τὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας εὑρύτερα ὡς τῆς περιλήψεως πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως⁽¹⁾. Κατ' αὐτὸν καὶ ἐπιστηματικοὶ πᾶσαι εἰσὶ μέλη ἐνδεκάνιοι συστήματος, μικροὶ universitatis scientiarum, οὓς ὑποκείμενόν ἐστι τὸ σύνολον τῶν ὅντων. Τούτη τῇ ὑπὸ τῶν αἰώνων αἰκαδομούμενον, οὐδέποτε δὲ συντελούμενον αὐστηρά εστιν ἡ φιλοσοφία.⁽²⁾ Ο δὲ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ηπανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας Wundt⁽³⁾, δίδωσι τῇ φιλοσοφίᾳ δρικού μᾶλλον περιγεγραμμένα ὄριζων αὐτὴν ὡς «τὴν καθούλην ἐπιστήμην, ητις ἔργον ἔχει νὰ συνάψῃ τὰς ὑπὸ τῶν καὶ τῆς ἐπιστημῶν κτηθείσας γνώσεις εἰς ἐν ἀντιράσσων ἀπηλλαγμένον σύντηρον καὶ ν' ἀναγάγῃ ἐπὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς τὰς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐν χρήσει οἵους γενικὰς μεθόδους καὶ προϋποθέσεις τῆς γνώσεως.

Ο "Ἄγγλος φιλόσοφος" Ερβάρτος Σπένσερος φιλοσοφίαν ἔννοει τὴν ἐσχάτην καὶ ὑψίστην ἐνότητα τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Ή μὲν γνῶσις, λέγει, τοῦ ταπεινοτάτου εἶδους οὕπο τὴν ἐνικίν γνῶσις, ἡ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν μέρει μόνον ἐνικίν γνῶσις, τελείως δ' ἐνισάς γνῶσίς ἐστιν ἡ φιλοσοφία.

Παρασλείπομεν ἐντούθιας τοὺς ὄρισμοὺς ἐκείνων ἐκ τῶν γεωτάτων, οἵτινες περιορίζουσι τὴν φιλοσοφίαν εἰς μονομερεῖς τοῦ ἐπιστημῶν κλάδους, διότι τοιοῦτοι στενοὶ ὄρισμοὶ οὐδέλλοις συνάδουσι πάντα τὴν

⁽¹⁾ Friedrich Paulsen, Einleitung in die Philosophie 7 Aufl. Berlin 1901, σελ. 19. 34.

⁽²⁾ Wilhelm Wundt, System der Philosophie, Leipzig 1889, σελ. 21.

καθολικὸν γενικότερον τῶν μέχρι τοῦδε μεγάλων φιλοσοφικῶν συστημάτων.

§ 2.

II φιλοσοφία.

Διάφοροι τῆς φιλοσοφίας δύναις. — "Εργον τοῦ ιστοριογράφου τῆς φιλοσοφίας. — Ορισμὸς τῆς φιλοσοφίας. — Διαφορὰ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν.

(Ἵ) μόνον δὲ τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας στερεῖται σημασίας ὀκρισθῆσαι ὠρισμένης καὶ σταθερῶς ὅμοιας, ἀλλὰς καὶ τὸ πρᾶγμα. "Διπερ
ἡδὲ καθόλου ἡ ὀλοριστικὴ τῆς γλωσσικῆς τοῦ δινόμικτος χρήσεως ἐμφαίνει πάντοτε τὴν ἀθεβαϊστητον τοῦ διὸ τοῦ δινόμικτος δηλούμενου πρόγριτος, οὗτῳ συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα. Τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας καθιορίζεται, ὡς εἴδομεν, βαθύτερὸν μόνον καὶ κατ' ὀλίγον, ἀλλὰς καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία μόνον βαθύτερὸν προέκυψεν ὡς ἴδιαιτέρᾳ μορφῇ τοῦ διανοητικοῦ βίου. Καθὸ δὲ βαθύτερον κυριάνεται τὸ ὄνομα μεταξὺ στενωτέρως καὶ εὐρυτέρως σημασίας, κατὰ τὸν αὐτὸν βαθύτερον κυριάνεται καὶ ἡ φιλοσοφία μεταξὺ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῆς ἐν ὠρισμένῳ ἐπιστημονικῷ κλάδῳ καὶ τῆς ἀναρμίζεως μετὰ πάντοτειδῶν στοιχείων ἀλλιστρίων αὐτῆς. Ή πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία εύρισκεται ἔτι ἐν μέρει μετὰ μιθολογικῶν ἀντιλήψεων συμπεφυκυῖα, καὶ αὐτῷ δ' ἔτι τῷ Ηλάτωνι ὁ μῆνος ἀποικίνει ἀνάγκη. Λπὸ δὲ τῆς ἐμφανίσεως τῆς νέας Ηὐθυγορείου φιλοσοφίας ἡ πιλινθεῖκή θεολογία τηλικαύτην ἐκπίπτει δύναμιν ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας, ὥστε αὐτῇ δὲν θέλει νὰ ἦ ἀλλοτι ἡ ἐξηγήσεις τῶν θεολογικῶν παραδόσεων. Μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ζητήσεων συνεδέθησαν παρὰ τοῖς Ηὐθυγορείοις, τοῖς Σοφιστοῖς, τῷ Σωκράτει, τοῖς Κυνικοῖς καὶ τοῖς Κυρηναϊκοῖς πρακτικὴ τάσεις, ἃς καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀνδρες οὐδέποτε διακρίνουσιν ἢ πρὸ τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν, (ι) Ηλάτων καταλογίζεται ἐξ ἵπου εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡθικὴν ἐνέργειαν ὥσπερ καὶ τὴν γνῶσιν. Έν δὲ τοῖς μετὰ τὴν Ἀριστοτέλην γράμναις ἡ φιλοσοφία θεωρεῖται μονομερῶς κατὰ τὴν πρακτικὴν μόνον ὅψεις αὐτῆς καὶ διὸ τοῦτο ταυτίζεται πρὸς τὴν ἡθικὴν μάρτυρασιν καὶ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν.

Τελευτῶντες ἐγγράψαν αἱ "Ἑλλήνες ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τοὺς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους, ἀλλὰς τοῦτο ἐγίνετο βαθύτερὸν μόνον καὶ